

امام علی(ع) کسی را مجبور به جنگ کردن در رکاب خود نمی‌کرد

در نشست نقد و بررسی کتاب «امیر مؤمنان به روایت نهج البلاغه» که در مرکز فرهنگی شهر کتاب برگزار شد رضایی دوانی گفت: حضرت علی فرمانده و جنگاوری بزرگ بود، اما کسی را مجبور به جنگ کردن در رکاب خودش نمی‌کرد.

در نشست نقد و بررسی کتاب «امیر مؤمنان به روایت نهج البلاغه» که در مرکز فرهنگی شهر کتاب برگزار شد رضایی دوانی گفت: حضرت علی فرمانده و جنگاوری بزرگ بود، اما کسی را مجبور به جنگ کردن در رکاب خودش نمی‌کرد.

به گزارش خبرگزاری مهر، تا پیش از انتشار کتاب «امیر مؤمنان(ع)» به روایت نهج البلاغه» ترتیب تاریخی خطبه‌ها و نامه‌های حضرت علی(ع)، به روشنی و برای عموم دانسته نبود. کتاب «امیر مؤمنان به روایت نهج البلاغه» نخستین اثری است که با دادن ترتیب تاریخی به بخش‌های نهج البلاغه نوشته شده و کوشیده درباره‌ی شأن بیان خطبه‌ها و نگارش نامه‌های امیر مؤمنان به روشنگری بپردازد. بنابراین چینش خطبه‌ها و نامه‌ها بر اساس ترتیب تاریخی، مهم‌ترین ویژگی کتاب مورد اشاره به حساب می‌آید. مؤلف، دلایل صدور هر خطبه و نامه و شرایط زمانی بیان و نگارش آنها را نیز نوشته و شرح داده است.

کتاب هفت فصل دارد: در فصل نخست از تولد تا بیعت مردم مدینه با حضرت علی مورد بررسی قرار می‌گیرد. فصل دوم به آغاز حکومت امیر مؤمنان می‌پردازد. فصل سوم شکل‌گیری جریان ناکتین و جنگ جمل را موضوع سخن قرار داده و فصل چهارم به جریان قاسطین و نبرد صفین اختصاص یافته است. در فصل پنجم بازگشت از صفین و شکل‌گیری مارقین و نبرد نهروان تحلیل شده و در فصل ششم سقوط مصر و آغاز غارتگری‌های خونین معاویه محور سخن قرار داده شده است. فصل هفتم نیز به آخرین روزهای حیات حضرت علی ویژه داشته شده است. خطبه‌های حضرت علی در آخرین ماه‌های زندگی، بلندترین خطبه‌های نهج البلاغه است و هشدار و موعظه، مضمون اصلی آنها را تشکیل می‌دهد.

امیرالمؤمنین(ع) آنچه که گفت انجام داد

«امیرالمؤمنین در چهار سال و نه ماه حکومتش حرفی نزنده که شخصاً آن را به عمل نرسانده باشد. ایشان تا حد ممکن می‌کوشید تا سایرین را نیز در عمل به این سخنان با خود همراه کند.» مجید رضایی دوانی، مؤلف کتاب «امیر مؤمنان به روایت نهج البلاغه» با بیان نکته فوق یادآور شد: «شهادت حضرت علی این فرصت را از امت اسلام و از جهان گرفت که چنان شخصیتی بتواند بیش از پیش کارهایی را بر اساس باورهای عمیق خود به انجام برساند و یادگارهای بیشتری برای ما بر جای بگذارد.»

رضایی دوانی که در نشست معرفی و بررسی کتابش در مرکز فرهنگی شهر کتاب سخن می‌گفت، تصریح کرد: «سال پیش (۱۴۳۵ هجری قمری) ۱۴ سده از سالروز بیعت مردم مدینه با امیر مؤمنان گذشت. متأسفانه پس از چهارده سده مجموعه تأملات ما درباره‌ی حضرت علی بسیار اندک است و بی‌هیچ دودلی باید گفت که کم‌کار بوده‌ایم. چندین سال قبل گروهی از دوستداران اندیشه‌های اسلامی از من خواستند نشست‌هایی را با محوریت نهج البلاغه برگزار کنیم. چون خودم پیشتر به تاریخ گرایش داشتم، به نظرم رسید تلاش کنم تا خطبه‌ها و نامه‌های حضرت را در نهج البلاغه به صورت تاریخی منظم کنم؛ زیرا در این صورت می‌توان زندگی ایشان را دقیق‌تر و مستندتر از لابه‌لای سخنان‌شان پی‌جویی کرد.

وی تصریح کرد: به نظرم رسید باید قرائنی پیدا کرد تا با اتکا به آنها آگاهانه‌تر در اندیشه‌ها و اعمال ایشان اندیشید. اکثر موارد موجود در نهج البلاغه به روزهای حکمرانی ایشان بازمی‌گردد. تراکم خطبه‌ها و نامه‌ها در چهار سال و نه ماه حکومت ایشان نشان می‌دهد حضرت سخنان زیادی برای گفتن داشته است. از نظر تاریخی تعداد قابل توجهی از نامه‌ها زمان‌مند هستند و از روی نهج البلاغه می‌توان دانست که در چه تاریخی و خطاب به چه کسی نوشته شده‌اند؛ اما همه نامه‌ها اینطور نیستند. در میان خطبه‌ها هم فقط زمان بیان تعداد اندکی مشخص بود. تعدادی از محققان متقدم از لابه‌لای قرائن موجود، زمان بیان آن خطبه‌ها را مشخص کرده بودند. من با گردآوری همه‌ی تحقیقات صورت گرفته در این موضوع و با جزءنگری در خطبه‌ها و گردآوری اسناد فراوان، ابتدا نیت داشتم نهج البلاغه‌ای با ترتیب تاریخی فراهم کنم. اگرچه آن خواسته هنوز محقق نشده، با استفاده از مستندات گردآمده و بررسی‌های صورت گرفته بر روی قرائن، اولاً توانستیم ترتیب تاریخی همه نامه‌های حضرت را مشخص کنیم و ثانیاً به شأن بیان بسیاری از خطبه‌های ایشان پی ببریم. در مورد برخی خطبه‌ها هیچ سند یا نشانه‌ای بر دوره زمانی یا مکان بیان آنها یافت نشد و شاید هرگز نتوان سندی در آن موارد به دست آورد.

رضایی دوانی در مورد تفاوت نوشته‌ها و خطبه‌های امیر مؤمنان پس از نبرد صفین گفت: صفین تنها نبردی است که حضرت نتوانست در آن به پیروزی دست بیابد. پس از صفین شرایط اجتماعی دگرگونی‌های بسیاری پذیرفت و به نظر می‌رسد حضرت علی احساس کرد بسیاری از کارهایی که می‌خواست به انجام برساند، قابل تحقق نیست. پس از صفین لحن نامه‌ها و خطبه‌های ایشان تفاوت بسیاری کرده است. نخستین نامه‌ی ایشان پس از صفین، نامه‌ای است که در راه بازگشت از جنگ، به حضرت حسن می‌نویسند. این نامه یکی از طولانی‌ترین نامه‌هایی است که حضرت تا آن روز نوشته‌اند. در آن نامه ما شاهد نگاه دو نسل هستیم: علی (ع) از نسل نخست مسلمانان برای فرزند ارشدش حسن (ع) از نسل دوم مسلمانان در حال سخن گفتن است. تأمل در این نامه بسیار راهگشاست.

رضایی دوانی با اشاره به اینکه حضرت علی فرمانده و جنگاوری بزرگ بود، اما کسی را مجبور به جنگ کردن در رکاب خودش

نمی‌کرد»، تأکید کرد: با آنکه نیروی انسانی در نبردهای قدیم اهمیت بسیاری داشت، حضرت علی حتی نزدیک‌ترین و باسابقه‌ترین یارانش را هم موظف به همراهی با خود نمی‌دانست. به محض اینکه کسی در خصوص نبرد دچار شبهه می‌شد، حضرت می‌کوشید با استفاده از کلام به مرتفع کردن شبهه‌ی او اقدام کند. در جنگ با اصحاب جمل کسانی می‌گفتند که ما نمی‌دانیم حق با کدام طرف است. علی (ع) می‌گفت بیایید و نگاه کنید تا ببینید کدام طرف طبق آموزه‌های قرآن نبرد می‌کند. اگر در نبردی کسانی می‌خواستند از جنگ دور بمانند، حضرت می‌پذیرفت. وقتی یاران می‌گفتند که کسانی در حال فرار از سپاه هستند، مولا می‌فرمود همان بهتر که بروند؛ زیرا با بودن‌شان آسیب بیشتری به ما خواهند رساند. در بحبوه‌ی جنگ صفین، برای یک ماه، در ماه محرم، نبرد متوقف شد. در آن یک ماه علی (ع) با مردم صحبت می‌کرد و خطبه می‌خواند. در همان خطبه‌ها حضرت می‌خواهد که مردم را با حقوق‌شان آشنا کند. ایشان هرگز دست از آگاهی‌بخشی برنمی‌داشتند. علی (ع) از اینکه مردم آزادمنش باشند و با شجاعت سخن بگویند لذت می‌برد.

کتابی برای بررسی روند تاریخی زندگی حضرت علی

مسعود ادیب، سخنران دیگر نشست، کتاب «امیر مؤمنان به روایت نهج‌البلاغه» را ترکیبی از روند تاریخی زندگی حضرت امیر با کلام ایشان دانست و سپس وارد جزئیات کتاب شد و مواردی چند را در مقام منتقد مورد توجه قرار داد. ادیب به دوگانگی موجود در سبک نقل مطالب اشاره کرد و یادآور شد: «در موارد زیادی نویسنده فقط متن ترجمه‌ی فارسی را در کتاب آورده و متن عربی را به پاورقی منتقل کرده است و در برخی جاهای دیگر هر دو متن عربی و فارسی را کنار هم در بخش اصلی صفحه آورده است.»

ادیب در ادامه با تمرکز بر روی ترجمه دو واژه از متن نهج‌البلاغه، نخست به برگردان کلمه «نَقَس» در جمله‌ای پرداخت که حضرت علی در مورد جاری شدن نقس پیامبر بر دستان او حین وفات حضرت گفته است. بنابه گفته ادیب ترجمه‌هایی عرضه شده از نهج‌البلاغه نتوانسته‌اند معنایی روشن از این واژه به دست بدهند. مورد دیگر برگردان کلمه «حَسَنان» بود. ادیب گفت: همه مترجمان نهج‌البلاغه این کلمه را به حسن و حسین ترجمه کرده‌اند، اما دکتر جعفر شهیدی، آن را به انگشت شست پا ترجمه کرده‌اند. ترجمه دوم مقرون به صحت نیست، اما آقای رضایی نیز در کتاب‌شان همان ترجمه شهیدی را ترجیح داده‌اند.

در مورد استنباط‌های نویسنده از متن هم، ادیب با تأکید بر اهمیت بسیاری از استنباط‌های کتاب «امیرمؤمنان به روایت نهج‌البلاغه» مواردی را مشمول نقد دانست و تصریح کرد: در استنباط از متن، نویسنده ناگزیر است فقط از متن استنباط داشته باشد و علائق یا حواشی دیگر را در کار نیاورد.

وی آمیختگی نکات تاریخی و کلامی از دیگر مواردی بود که ادیب به آنها پرداخت و گفت: آمیختگی تاریخ و کلام در این کتاب در حالت حداقلی قرار دارد، اما به طور کامل نیز از این آمیختگی‌ها دور نیست. مسأله مهم در نوشتن کتاب‌های تاریخی از این دست، این است که باید با موارد کلامی چه رفتاری در پیش بگیریم؟ دیدگاه‌های مختلفی در این مورد وجود دارد. کسانی می‌گویند علم تاریخ موضوعی است جدا از باورهای مذهبی و شایسته است به طور مجزا به آن پرداخته شود؛ برخی هم بر این باورند که موارد کلامی با برهان‌های عقلی و شبه‌عقلی اثبات می‌شوند، پس نباید قرینه بر تاریخ باشند. کلیت این بحث از جنس بحث پیرامون رابطه علم و دین است. در کل نمی‌توان این دو را بی‌اثر بر یکدیگر دانست و حکم پیشینی‌ای هم در مورد اولویت یکی از این دو بر دیگری صادر کرد. نویسنده در کتاب «امیر مؤمنان به روایت نهج‌البلاغه» خواسته در بزنگاه‌ها با نقل صرف موارد تاریخی و کلامی، از هر نوع موضع‌گیری پرهیز کند، اما همین رفتار پرسش‌هایی را پدید می‌آورد که یافتن پاسخ مستدل برای‌شان کار ساده‌ای نیست.

کتاب امیرمؤمنان به روایت نهج‌البلاغه»، نوشته مجید رضایی دوانی، عضو هیأت علمی دانشگاه مفید را نشر «نگاه معاصر» در ۳۸۶ صفحه و به قیمت ۲۲ هزار تومان منتشر کرده و چندی است در میان کتاب‌های دینی در ردیف آثار پرفروش قرار دارد.